

Teorie tekstów kultury

Wykład 9

Psychoanaliza

dr Krzysztof Gajewski

1 Twórcy psychoanalizy

1.1 Sigmund Freud (1856 - 1939)

- Koncepcja umysłu – antykartezjanizm, nieprzezroczyistość umysłu.
- Trzy fazy rozwoju psychoanalizy
 1. psychoanaliza jako metoda terapeutyczna
 2. psychoanaliza jako ogólna koncepcja psychiki ludzkiej
 3. psychoanaliza jako teoria filozoficzna
- Struktura psychiki
 1. To, Ono (das Es; *Id*, przedświadomość, podświadomość, nieświadomość) — sfera popędów
 - zasada przyjemności
 - libido – pożądanie seksualne
 - popędy Erosa (konserwacja życia) i Tanatosa (instynkt śmierci)
 2. Ja (das Ich; *Ego*, jaźń, świadomość) – sfera kontrolowanych zachowań
 - zasada rzeczywistości
 - strategie blokowania libido
 - (a) wyparcie (represja)
 - (b) sublimacja
 - (c) pomyłki, nerwica, histeria
 3. Nad-Ja (über-Ich; *Superego*, nadjaźń, nadświadomość) – sfera zinterioryzowanych norm i nakazów społecznych

- Teoria kultury
 - Teoria hordy pierwotnej (wg Freuda mit naukowy) — kompleks Edypa/Elektry
 - Kultura obecnie: jest represyjna, stanowi źródło cierpień, bo dusi naturalne popędy, dając w zamian możliwość pewniejszego życia i poczucie bezpieczeństwa (dylemat: wolność vs. bezpieczeństwo). Remedia: sublimacja, medytacja, intoksykacja.

1.2 Carl Gustav Jung (1875 – 1961)

- zerwał z Freudem, gdyż pojęciu libido nadał znaczenie szersze niż tylko ściśle popędowe
- stworzył pojęcie psychologii głębi
- rodzaje nieświadomości:
 1. nieświadomość zbiorowa (archetypy)
 2. nieświadomość indywidualna
- Rozwój ego: kształtowanie się postawy, funkcji psychicznych i persony
 1. typy postaw
 - (a) introwertyczny (charakterystyczny dla Wschodu)
 - (b) ekstrawertyczny (charakterystyczny dla Zachodu)
 2. funkcje psychiczne – jedna jest funkcją główną, dwie inne mają charakter pomocniczy, a czwarta jest funkcją niższą, nieświadomą. Zatem, biorąc pod uwagę dwa typy postaw, wyróżniamy 8 podstawowych typów psychiki ludzkiej.
 - (a) myślenie
 - (b) uczucie
 - (c) intuicja
 - (d) percepcja
 3. persona — maska, którą się posługujemy w życiu społecznym
- archetypy – standardowe sposoby reagowania w różnych sytuacjach, składnik nieświadomości zbiorowej
 1. Wielka Matka
 2. Stary Mędrzec
 3. Anima / Animus
 4. Cień (w mitologii chrześcijańskiej szatan)

- symbol – sposób przejawiania się archotypu
- proces indywiduacji — synteza świadomego i nieświadomego
 1. 1. poł. życia: cel praktyczny (rzeczywistość zewnętrzna)
 2. kryzys połowy życia
 3. 2. poł. życia: cel kulturowy (rzeczywistość wewnętrzna)
 - (a) integracja cienia
 - (b) spotkanie z obrazem duszy (animą/animusem)
 - (c) konfrontacja z osobowością maniczną (Stary Mędrzec/Wielka Matka)

2 Psychoanaliza w badaniach kultury

- Krytyka archetypowa (mitograficzna) — punkt wyjścia teoria Junga: poszukiwanie w literaturze prastarych wyobrażeń, obrazów, mitów, archetypów (Maud Bodkin, Northrop Frye, Eleazar Mielecinski)
- Eric Berne, *W co grają ludzie* — analiza transakcyjna: dziecko, dorosły, rodzic
- Bruno Bettelheim, *Cudowne i pożyteczne. O znaczeniach i wartościach baśni*
 - literatura dziecięca: ukrywanie przed dziećmi ciemnej strony ludzkiej natury
 - baśnie pełnią funkcję terapeutyczną:
 - * niegodziwość równie powszechna jak cnota
 - * oddzielenie dobra i zła
 - * obecność śmierci („I żyli długo i szczęśliwie”)
 - * dziecko musi wyzwolić się od lęku przed odłączeniem i przez śmiercią
 - * konieczność opanowania popędów (Jaś zjada chatkę z piernika i zostaje uwięziony)
 - * zbrodnia nie popłaca — zło zawsze ponosi klęskę

Literatura

- [1] Eric Berne, *W co grają ludzie*, przeł. P. Izdebski, Warszawa 2012.
- [2] Bruno Bettelheim, *Cudowne i pożyteczne. O znaczeniach i wartościach baśni*, przeł. D. Danek, Warszawa 1985.
- [3] Sigmund Freud, *Poza zasadą przyjemności*, przeł. J. Prokopiuk, Warszawa 1997.
- [4] Carl Gustav Jung, *Archetypy i symbole*, przeł. J. Prokopiuk, Warszawa 1993.